

mgr Michał Skalik
micskal@o2.pl

Akademia im. Jana Długosza w Częstochowie

<http://dx.doi.org/10.16926/zdwwsit.09>

Gry sportowe kobiet w szkolnictwie podstawowym i średnim w Polsce w latach 1945–1989

Streszczenie

W pierwszych latach po okupacji hitlerowskiej wychowanie fizyczne i sport w szkolnictwie polskim były marginalizowane głównie z powodu ubogiej infrastruktury zniszczonej podczas działań wojennych. Począwszy od 1948 r., gdy wychowanie fizyczne zostało ustawowo powiązane z procesem dydaktycznym szkół, sport dzieci i młodzieży nabierał coraz większej rangi. Rywalizowano w ramach Szkolnych Kół Sportowych (SKS) i Międzyszkolnych Klubów Sportowych (MKS), a najpopularniejszymi grami sportowymi uprawianymi przez kobiety były koszykówka, piłka ręczna i piłka siatkowa. Powstały w 1957 r. Szkolny Związek Sportowy ujedynił system rozgrywek młodzieżowych na poszczególnych szczeblach terytorialnych. Wymienione gry sportowe kobiet znajdowały się w programach imprez o zasięgu krajowym – Ogólnopolskich Igrzyskach Młodzieży Szkolnej (w latach 1963–1989) i Ogólnopolskiej Spartakiady Młodzieży (1969–1989). Popularność gier sportowych kobiet w szkolnictwie w omawianym okresie rosła, co przejawiało się dobrymi występami MKS-ów mających sekcje koszykówki, piłki ręcznej i piłki siatkowej w rozgrywkach młodzieżowych polskich związków sportowych.

Słowa kluczowe: sport szkolny, rozgrywki młodzieżowe, koszykówka, piłka ręczna, piłka siatkowa

Celem pracy jest przedstawienie dziejów koszykówki, piłki ręcznej i piłki siatkowej kobiet w szkolnictwie podstawowym i średnim w Polsce w latach 1945–1989. W tekście ukazane zostały najważniejsze zmiany organizacyjne i strukturalne w zakresie sporu szkolnego mające wpływ na rozwój omawianych dyscyplin sportowych oraz przedstawione zostały wyniki rywalizacji na najważniejszych cyklicznych imprezach krajowych – Ogólnopolskich Igrzyskach Młodzieży Szkolnej i Ogólnopolskich Spartakiadach Młodzieżowych.

Wojna i okupacja doprowadziły do dużych strat biologicznych i materialnych w dziedzinie oświaty. W Manifeście Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowe-

go ogłoszonym 22 lipca 1944 r. propagowano odbudowę szkolnictwa i bezpłatność nauczania na wszystkich jego szczeblach. Pomimo tych idei wychowanie fizyczne i sport w szkołach w pierwszych latach powojennych były marginalizowane głównie z powodów ubogiej infrastruktury i braku wyspecjalizowanej kadry nauczycielskiej¹.

Sytuacja uległa zmianie dopiero w 1948 r., kiedy waga dziedziny wychowania fizycznego została podkreślona w ustawie sejmowej². W konsekwencji Ministerstwo Oświaty wydało program nauki w 11-letniej szkole ogólnokształcącej (7 lat szkoły podstawowej i 4 lata szkoły średniej), w którym wychowanie fizyczne było powiązane z całym procesem dydaktyczno-wychowawczym szkoły³.

Od 1945 r. w szkołach średnich i w dużych szkołach podstawowych zaczęły formować się pierwsze powojenne Szkolne Koła Sportowe (SKS), które pod koniec 1947 r. obejmowały ok. 34 tys. młodzieży zrzeszonej w 529 kołach⁴. Równolegle w większych miastach reaktywowały się Międzyszkolne Kluby Sportowe (MKS), mające lepsze od SKS warunki bazowo-kadrowe i skupiające młodzież wybitnie uzdolnioną sportowo. W 1948 r. działało 61 MKS, które skupiały 3,5 tys. członków, co stanowiło ponaddwukrotny przyrost w stosunku do roku 1947⁵.

W 1948 r. w ramach Wielkiego Zlotu Młodzieży szkolnej we Wrocławiu odbyły się pierwsze ogólnopolskie zawody o mistrzostwo szkół średnich w siatkówce dziewcząt. Reprezentacje do tego turnieju wystawiły okręgi: Warszawa, Łódź, Toruń, Kraków, Katowice, Gdańsk, Poznań, Wrocław, Szczecin, Rzeszów, Lublin, Olsztyn, Kielce i Białystok. Zwyciężyły dziewczęta z Łodzi⁶.

Aktywna działalność MKS doprowadziła do rozegrania w czerwcu 1949 r. w Warszawie I Ogólnopolskich Igrzysk Szkolnych (dla szkół średnich ogólnokształcących i zawodowych), w programie których znalazły się gry sportowe dziewcząt – piłka siatkowa i jordanica (hazena). W zawodach piłki siatkowej, w których udział wzięło 12 drużyn, zwyciężył Toruń, a w jordanice (5 zespołów) najlepsze były warszawianki⁷.

Warty odnotowania jest fakt, że warszawskie szkoły gimnazjalne od roku 1950 rywalizowały w międzyszkolnej lidze szczypiorniaka, który stawał się popularniejszy od hazeny. W 1950 r. zwyciężyły w tych zawodach uczennice gimnazjum Sowińskiego. Ligę opuściły dwie drużyny, a o wolne miejsca walka toczyła się przy udziale 24 zespołów⁸.

¹ Zob. J. Gaj, *Wychowanie fizyczne i sport w Polsce Ludowej*, Warszawa–Poznań 1987, s. 81.

² Ustawa Sejmowa z dnia 25 lutego 1948 r. „O powszechnym obowiązku przysposobienia zawodowego, wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego dzieci i młodzieży oraz o organizacji spraw kultury fizycznej i sportu”.

³ Zob. E. Fliegerowa, *Wychowanie fizyczne i sport w szkolnictwie*, s. 31, [w:] A. Brzezicki, A. Miller, *Kartki z historii kultury fizycznej 1945–1964*, Warszawa 1964, s. 27.

⁴ „Przegląd Sportowy” 1948, nr 80, s. 4.

⁵ Tamże.

⁶ „Przegląd Sportowy” 1948, nr 58, s. 3.

⁷ „Przegląd Sportowy” 1949, nr 49, s. 7.

⁸ „Przegląd Sportowy” 1950, nr 79, s. 4.

W 1951 r. piłkę ręczną wprowadzono do harmonogramu śląskich rozgrywek szkolnych. Wpłynęło to na dalszy wzrost popularności tej dyscypliny w regionie. Wyłoniono zespoły mistrzów okręgu dziewcząt i chłopców, które w dniach 26–27 maja 1951 r. w Rzeszowie walczyły w finale Ogólnopolskich Szkolnych Igrzysk Sportowych. W tych zawodach dziewczęta z Liceum Żeńskiego w Chorzowie wywalczyły tytuł wicemistrza Polski⁹. Piłkę ręczną dziewcząt włączono też do programu Ogólnopolskich Igrzysk Szkół Ogólnokształcących. W zawodach rozegranych w 1951 r. zwyciężyły piłkarki Krakowa, przed Wrocławiem, Toruniem i Warszawą¹⁰.

W związku z reorganizacją szkolnictwa w pierwszej połowie lat pięćdziesiątych XX wieku zaszły dalsze korzystne zmiany w dziedzinie sportu szkolnego. W lutym 1953 r. z inicjatywy GKKF i Centralnego Urzędu Szkolenia Zawodowego (CUSZ) powołano Zrzeszenie Sportowe Szkolnictwa Zawodowego „Zryw”. Instytucja ta ujedynociła w szkołach podległych CUSZ, Ministerstwu Zdrowia, Ministerstwu Kultury i Sztuki i Ministerstwu Leśnictwa organizację i program działalności sportowej¹¹. Analogicznie uczyniło Ministerstwo Oświaty (wobec szkół podstawowych i średnich ogólnokształcących), wydając w 1953 r. zarządzenie regulujące zasady organizacji SKS oraz wynagrodzenie ich opiekunów¹². Działania te przełożyły się na wzrost zainteresowania sportem wśród młodzieży. Popularność uzyskiwały również omawiane gry sportowe kobiet, które znalazły się w programie I Centralnej Spartakiady Szkolnej. W finale tej imprezy odbywającej się w czerwcu 1953 r. we Wrocławiu w koszykówce, piłce siatkowej i piłce ręcznej rywalizowały żeńskie zespoły z 19 okręgów, a wyniki tych dyscyplin były następujące: w turnieju koszykówki zwyciężyły dziewczęta z Wrocławia w składzie: Barbara Popiel, Bożena Popiel, Żebażowska, Karwowska, Wikówna, Madej, Dmochowska, Walewska, Pokuta, Plenówna. Kolejność pozostałych drużyn była następująca: Gdańsk, Poznań, Łódź (miasto), Warszawa (miasto), Katowice, Białystok, Bydgoszcz, Koszalin, Zielona Góra, Łódź (województwo), Kraków, Kielce, Olsztyn, Rzeszów, Lublin, Szczecin, Warszawa (województwo) i Opole. W turnieju siatkówki zwyciężyły dziewczęta z Warszawy (województwo) w składzie: Jasińska, Kościanek, Kwiatkowska, Polakiewicz, Głowacka, Dmoch, Krukowska i Dylewska. Pozostałe miejsca zajęły siatkarki z Gdańska, Krakowa, Rzeszowa i Katowic. W turnieju drużyn siedmioosobowych dziewcząt zwyciężyły Katowice w składzie: Łuczak, Jozzko, Franielczyk, Kazimierzczak, Szlachcic, Piechura, Dąbek i Sitko. Dalsze miejsca zajęły regiony: Bydgoszcz, Lublin, Białystok, Wrocław, Warszawa (miasto), Gdańsk, Olsztyn, Rzeszów, Łódź (województwo), Kielce, Opole, Zielona Góra, Poznań, Kraków, Łódź (miasto), Warszawa (województwo), Koszalin i Szczecin¹³.

⁹ Zob. S. Jarecki, *Rozwój piłki ręcznej na Śląsku w latach 1929–1960...*, s. 112.

¹⁰ „Przegląd Sportowy” 1951, nr 46, s. 5.

¹¹ Zob. J. Gaj, *Wychowanie fizyczne...*, s. 94.

¹² Zarządzenie Ministra Oświaty z 19 XI 1953 r. – Okólnik nr 34 „w sprawie organizowania szkolnych kół sportowych i wymiaru zajęć ich opiekunów”, *Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty* Nr 16, poz. 133–145, Warszawa, 10 grudnia 1953 r.

¹³ „Przegląd Sportowy” 1953, nr 56, s. 4.

W 1956 r. odbyła się w Łodzi III Spartakiada Szkolna. Najlepszymi zespołami imprezy były wg kolejności: Poznań, Kraków, Gdańsk, Łódź, Warszawa, Stalino-gród (koszykówka), Bydgoszcz, Opole, Warszawa, Kielce, Rzeszów, Poznań (piłka ręczna) i Białystok, Zielona Góra, Bydgoszcz, Łódź, Stalinogród, Rzeszów (piłka siatkowa)¹⁴.

W październiku 1957 r. nastąpiło ujednoczenie struktur sportu szkolnego, polegające na połączeniu pionu oświaty i pionu zawodowego w jednej jednostce organizacyjnej – Szkolnym Związku Sportowym (SZS). Na szczeblu terenowym utworzono okręgowe zarządy SZS, które odpowiedzialne były za organizację współzawodnictwa sportowego w szkolnictwie podstawowym i średnim na podlegającym im obszarze¹⁵. Działalność SZS, którego podstawową komórką organizacyjną był MKS, przyczyniła się do dynamicznego rozwoju gier sportowych kobiet w Polsce w latach 1957–1975¹⁶.

SZS kontynuował działalność Zrzeszenia Sportowego Szkolnictwa Zawodowego (ZSSZ) „Zryw” w latach 1953–1957. Instytucja ta, oparta na systemie zdobywania odznak (BSPO, SPO), choć nie sprzyjała dynamicznemu rozwojowi gier sportowych, mobilizowała jednak w jakimś stopniu młodzież do udziału we współzawodnictwie. Gry sportowe (piłka ręczna, koszykówka i siatkówka) były po lekkoatletyce najczęściej uprawianymi dyscyplinami przez członków tego zrzeszenia¹⁷.

Głównymi wytycznymi SZS były w tym czasie: organizacja imprez i akcji masowych (np. spartakiady), organizacja mistrzostw w grach sportowych w kategorii młodziczek i junierek, a także zapewnienie udziału zawodniczek Międzyszkolnych Klubów Sportowych (MKS) w zawodach poszczególnych związków sportowych gier zespołowych¹⁸.

W latach 1958–1962 SZS organizował mistrzostwa Polski w koszykówce, piłce ręcznej i piłce siatkowej w kategorii młodziczek, natomiast w 1963 r. rozgrywki młodzieżowe w grach sportowych po raz pierwszy odbyły się w ramach letnich Ogólnopolskich Igrzysk Młodzieży Szkolnej (OIMS). W grach sportowych kobiet w OIMS rywalizowano w dwóch kategoriach: młodziczek (mistrzostwa prowadzone w relacji szkół bez względu na przynależność klubową uczennic) i junierek (współzawodnictwo między poszczególnymi MKS). Od 1963 r. rozgrywki szkół podstawowych prowadzono do szczebla powiatowego, a w większych regionach do szczebla wojewódzkiego¹⁹.

Zwycięzcami I OIMS rozgrywanych w lipcu 1963 r. w Zielonej Górze w kategorii młodziczek w koszykówce zostały uczennice LO Sopot, a w kategorii junierek młodszych w koszykówce MKS Sparta Wschowa. W 1965 r. Finały II OIMS roze-

¹⁴ „Przegląd Sportowy” 1956, nr 76, s. 3.

¹⁵ Zob. J. Gaj, *Wychowanie fizyczne...*, s. 95.

¹⁶ *Księga sportu polskiego*, Warszawa 1975, s. 40.

¹⁷ Zob. E. Fliegerowa, *Wychowanie fizyczne...*, s. 30.

¹⁸ Komunikat PZKosz nr 1(4) 80, styczeń/luty 1980 r., Etapy zawodów młodzieżowych, s. 7.

¹⁹ Tamże.

grano w Olsztynie. W kategorii gier sportowych kobiet zwyciężyły: piłka ręczna – X LO Poznań (młodziczki) i MKS Łębork (juniorki), koszykówka – LO Brzeg (młodziczki) i MKS Narew Łapy (juniorki), piłka siatkowa – LO Ligota Katowice (młodziczki) i MKS Swit Sopot (juniorki)²⁰.

W 1967 r. w finałach III OIMS rozgrywanych w Lublinie kolejność na podium w kategorii młodziczek w koszykówce wyglądała następująco: LO Szprotawa, LO Koszalin i OSW Warszawa, a w kategorii junierek: Technikum Ekonomiczne Lublin, LO Pruszków i LO Brzeg. W siatkówce młodziczek triumfowały uczennice LO Żyrardów. W piłce ręcznej triumfowały młodziczki X LO Poznań, przed III LO Kielce i Technikum Ekonomiczne Świdwin. Najlepszymi juniorkami okazały się piłkarki z Bochni. W piłce ręcznej rozegrano również centralne zawody na poziomie szkół podstawowych, w których zwyciężyły dziewczęta z SP Potok Wielki, przed SP nr 8 Gdańsk i SP Dąbrowa Leśna²¹.

W 1968 r., wychodząc naprzeciw potrzebom rozwoju kultury fizycznej wśród młodzieży, utworzono pierwsze klasy sportowe. Były to grupy o rozszerzonym programie wychowania fizycznego, o różnych specjalizacjach, stanowiące dalszy krok ku unowocześnieniu form sportu szkolnego. Najpopularniejszymi specjalizacjami spośród omawianych gier sportowych były piłka siatkowa i koszykówka²².

IV Ogólnopolskie Letnie Igrzyska Młodzieży Szkolnej odbyły się w lipcu 1969 r. w Warszawie pod hasłem jubileuszu 25-lecia Manifestu Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego. Przyjęty model poprzednich OIMS wzbogacony został o centralne mistrzostwa na poziomie szkół podstawowych, w których w kategorii dziewcząt zwyciężyła Szkoła Podstawowa (SP) nr 93 w Poznaniu, przed SP nr 3 Leszczyny (Katowice) i SP nr 46 Szczecin. W kategorii szkół średnich na podium znalazły się LO Pruszków, Liceum Pedagogiczne Bolesławiec i III LO Kraków²³.

W 1969 r. we Wrocławiu odbyła się I Ogólnopolska Spartakiada Młodzieży (OSM), w której programie znalazły się gry sportowe kobiet. Ideą OSM było zorganizowanie zawodów dla wybitnej młodzieży – rywalizowały jednostki klubowe oraz MKS, według przynależności terytorialnej. W kategorii koszykówki dziewcząt na podium znalazły się: Łódź, Warszawa (miasto) i Bydgoszcz²⁴.

Do 1970 r. MKS mające sekcje gier sportowych kobiet rywalizowały (poza OIMS) w mistrzostwach juniorów organizowanych przez okręgowe związki gier sportowych, mając szansę na znalezienie się w półfinałach i finałach mistrzostw Polski juniorów organizowanych przez PZKosz, ZPRP i PZPS. Wybitne osią-

²⁰ Składnica Akt Szkolnego Związku Sportowego (SA SZS), Komitet Organizacyjny Ogólnopolskich Letnich Igrzysk Młodzieży Szkolnej, Komunikat nr 12, 1965 r.

²¹ SA SZS, Komitet Organizacyjny Ogólnopolskich Letnich Igrzysk Młodzieży Szkolnej, Komunikat nr 8, 1967 r.

²² Zob. J. Stępień, *Klasy sportowe na tle rozwoju sportu kwalifikowanego*. „Kultura Fizyczna” 1972, nr 7, s. 301.

²³ Komunikat Komitetu Organizacyjnego IV Ogólnopolskich Igrzysk Młodzieży Szkolnej 1969, nr 9, s. 21.

²⁴ Tamże.

gnięcia na tym szczeblu osiągnęła drużyna MKS Tarnowskie Góry, prowadzona przez prof. Władysława Babireckiego, która w latach 1955 (jako SKS), 1958 i 1960 zdobyła złote medale w siedmioosobowej piłce ręcznej. Poza zespołem ze Śląska mistrzostwa Polski w tej dyscyplinie zdobyły jeszcze MKS Kusy Szczecin (1961), MKS Elbląg (1968) i MKS MDK Tarnów (1969 i 1970). Na pozostałych miejscach podium znalazły się ponadto: MKS Opole (1958, 1962, 1963), MKS Lębork (1960, 1964), MKS Gniezno (1961), MKS Bydgoszcz (1962), MKS Bielsko (1963), MKS Żak Kielce (1964), MKS Chrzanów (1965), MKS Mokotów Warszawa (1965), MKS Bochnia (1966, 1967), MKS Malta Poznań (1967), MKS Augustów (1968, 1969)²⁵.

Skromniej na tym polu wypadają sukcesy MKS w pozostałych grach sportowych dziewcząt. W piłce siatkowej złote medale zdobyły w roku 1961 dziewczęta MKS Koszalin, srebrny medal wywalczyły MKS Chorzów (1962)²⁶ i MKS Lublin (1964)²⁷, brązowe medale zdobyły zawodniczki MKS Łapy (1959)²⁸, MKS Sopot (1964, 1965)²⁹ i MKS Zawiercie (1968). W koszykówce brązowe medale wywalczyły w latach 1961–1962 zawodniczki MKS Sopot³⁰.

W latach siedemdziesiątych XX w. władze sportowe zmodyfikowały system rozgrywek młodzieżowych. Począwszy od V OIMS, które odbyły się w 1970 r. w Szczecinie, ustalono, że w latach parzystych odbywać się będą kolejne OIMS, które swoim zasięgiem miały objąć kategorie młodzików, natomiast w latach nieparzystych rywalizować mieli juniorzy w ramach Ogólnopolskich Spartakiad Młodzieżowych. System ten, uzupełniony mistrzostwami Polski w poszczególnych kategoriach, stanowił pierwszą generalną próbę uporządkowania cyklu imprez i zawodów dla młodzieży³¹.

W 1971 r. podczas II OSM rozgrywanej w Gliwicach wysoką formę zaprezentowała 17-letnia Elżbieta Walkowiak, która poprowadziła Poznań do zwycięstwa w turnieju koszykówki dziewcząt. Elżbieta Walkowiak była w późniejszych latach wybitną reprezentantką kraju występując już pod nazwiskami Gumowska i Grzeńczyk³².

VI OIMS rozgrywane w 1972 r. Łodzi były integralną częścią Zlotu Młodych Przetwórców Pracy i Nauki, co znacznie podnosiło prestiż imprezy. Przed własną publicznością dobrze zaprezentowały się młodziczki z Pabianic prowadzone przez trenera Henryka Langierowicza, które pokonując w finale Katowice zwyciężyły w turnieju koszykówki. Na trzecim miejscu uplasowały się koszykarki z Zielonej Góry³³.

²⁵ Zob. S. Jarecki, *Rozwój piłki ręcznej na Śląsku w latach 1960–1970*, Katowice 1973, s. 266.

²⁶ Zob. K. Mecner, *85 lat siatkówki na Śląsku*, Katowice 2012, s. 121.

²⁷ „Przegląd Sportowy” 1964, nr 37, s. 3.

²⁸ „Przegląd Sportowy” 1959, nr 57, s. 3.

²⁹ „Przegląd Sportowy” 1965, nr 25, s. 3.

³⁰ „Przegląd Sportowy” 1961, nr 54, s. 2, „Przegląd Sportowy” 1962, nr 55, s. 2.

³¹ „Wychowanie fizyczne i higiena szkolna” 1970 nr 4, s. 34.

³² Zob. R. Wryk, *90 lat Akademickiego Związku Sportowego w Poznaniu*, Poznań 2009, s. 51.

³³ „Przegląd Sportowy” 1972, nr 119.

III OSM rozgrywana w Krakowie w 1973 r. zakończyła się sensacją w turnieju koszykówki dziewcząt, kiedy to faworyzowane gospodynie uległy w finale drużynie z Rzeszowa, w której najlepszą zawodniczką była późniejsza reprezentantka Polski Krystyna Zagórska³⁴.

Ciągle doskonalony system corocznych imprez młodzieżowych utrwalił się w ruchu sportowym, przynosząc niewątpliwie pozytywne efekty wśród młodzieży, a szczególnie w zakresie tworzenia szerokiego zaplecza dla sportu wyczynowego. W przygotowaniach i eliminacjach do imprezy centralnej brało udział kilka milionów młodych sportowców. Równie ważnym działaniem SZS było wdrożenie, po szerokiej dyskusji ze środowiskiem oświaty, systemu Szkolnych Igrzysk Sportowych (SIS), w których dostęp do rywalizacji w grach sportowych miało szerokie grono uczniów³⁵.

W grudniu 1972 r. władze państwowe podjęły plan stworzenia nowego programu wychowawczego, którego tezy ogłoszono na VI Plenum KC PZPR. Ministerstwo Oświaty i Wychowania, Ministerstwo Nauki, Szkolnictwa Wyższego i Techniki oraz SZS i AZS wypracowały jednolity „Program rozwoju wychowania fizycznego i sportu w szkołach i na wyższych uczelniach”, który rozszerzał dotychczasową działalność, a także określał nowe wytyczne dla SZS i AZS. Spójność działań zapewnić miała Główna Rada Koordynacyjna SZS i AZS (GRK SZS-AZS). Program przyjęto na VI Krajowym Zjeździe Delegatów SZS w dniu 10 stycznia 1973 r.³⁶.

Zgodnie z nowymi dyrektywami w VII OIMS rozgrywanych w dniach 20–27 lipca 1974 r. w Warszawie rywalizowali uczniowie szkół podstawowych, średnich i wyższych. W najmłodszej kategorii w koszykówce triumfowały dziewczęta z SP nr 6 w Rzeszowie, a tuż za nimi uplasowały się SP nr 3 Lublin i SP nr 84 Poznań. W rywalizacji szkół ponadpodstawowych bezkonkurencyjne okazały się uczennice II LO Szczecin pokonując LO Szprotawa i II LO Katowice. Walkę uczelnianą zwyciężyły studentki AWF Kraków³⁷.

W lipcu 1975 r. w Bydgoszczy odbyła się IV OSM, która z racji nowego podziału administracyjnego w Polsce była ostatnią w ówczesnej formule³⁸.

VIII OIMS rozgrywane były w dniach 8–14 lipca 1976 r. w Poznaniu i decyzją GKKFiT nazwano je Mistrzostwami Polski Młodzików. Program obejmował 19 dyscyplin sportowych, w tym koszykówkę, piłkę ręczną i piłkę siatkową dziewcząt w kategoriach szkół podstawowych, średnich i wyższych. Największą rangę miała rywalizacja młodziczek (szkół podstawowych), a największe emocje wzbudził finał koszykówki, w którym reprezentacja Krakowa pokonała Poznań 50:49³⁹.

³⁴ „Przegląd Sportowy” 1973, nr 134.

³⁵ *Księga sportu polskiego*, Warszawa 1975, s. 47.

³⁶ „Przegląd Sportowy” 1973, nr 6.

³⁷ SA SZS, Igrzyska Letnie – Warszawa 1974, Sekcja koszykówki stołecznej federacji sportu. Komunikaty 2–4.

³⁸ „Przegląd Sportowy” 1975, nr 147.

³⁹ SA SZS, Komunikat organizacyjny rozgrywek finałowych w koszykówce dziewcząt i chłopców VIII Ogólnopolskich Letnich Igrzysk Młodzieży Szkolnej, Poznań 1976, s. 1–4.

Kolejna IX edycja OIMS poprzedzona była eliminacjami terenowymi rozgrywanymi w ramach wojewódzkich Letnich Igrzysk Młodzieży Szkolnej. W finałach rozgrywanych w dniach 1–4 czerwca 1978 r. w Płocku wystartowały najlepsze zespoły młodziczek ze wszystkich województw. Zwycięzcami w poszczególnych dyscyplinach były szkoły: SP nr 150 Warszawa (piłka siatkowa) i SP nr 1 Chorzów (piłka ręczna)⁴⁰. Igrzyska w dotychczasowym charakterze udało się zorganizować ostatni raz w 1979 r. w Radomiu, natomiast ze względów społeczno-politycznych w latach 1979–1984 rozgrywki szkolne w koszykówce, piłce ręcznej i piłce siatkowej kończyły się na poziomie wojewódzkim⁴¹.

W 1978 r. zakończyła swoją działalność Polska Federacja Sportu (PFS), a jej dyrektury i nadzór nad ruchem spartakiadowo-igrzyskowym przejęły GKKFiS i Wojewódzkie Federacje Sportu, które funkcjonowały również w latach osiemdziesiątych XX w.

Począwszy od 1980 r. wprowadzono coroczne Ogólnopolskie Spartakiady Młodzieży w kategorii młodzików i juniorów młodszych w czterech działach sportowych: w sportach zimowych, w biegach przełajowych, w sportach halowych (omawiane gry sportowe) i w sportach letnich z jednoczesnym powierzeniem organizacji poszczególnych działów sportowych innemu województwu⁴². W 1980 r. po raz pierwszy rozegrano spartakiadę (VII OSM) według nowych zasad, a rozgrywki w grach halowych odbywały się w Częstochowie⁴³. Finały IX OSM (1982) w grach zespołowych odbywały się w Tarnowie i dołączono w nich trzecią kategorię wiekową – juniorów⁴⁴.

W 1982 r. uporządkowano system eliminacji i dokonano podziału kraju na 8 makroregionów (zwanymi też strefami). Mistrzowie oraz wicemistrzowie poszczególnych stref brali udział w imprezie centralnej. Na takich zasadach odbyła się w 1983 r. X OSM, w której w grach sportowych kobiet rywalizowano w Łodzi w dwóch kategoriach: juniora młodszego i juniora. Rozgrywki były jednocześnie Mistrzostwami Polski Juniorek, które w koszykówce zdobyły zawodniczki ŁKS Łódź w składzie: Madej, Skura, Konstantynowicz, Laskowska, Adamus, Siódemska, Babska, Engler, Kozłowska, Liziniewicz i Bakowska⁴⁵.

W 1984 r. w Poznaniu XI edycję OSM otworzył przewodniczący MKOL – Juan Antonio Samaranch. Była to ostatnia Spartakiada rozgrywana w ówczesnym charakterze, bowiem centralne władze zdecydowały o organizowaniu systemu współzawodnictwa dzieci i młodzieży co 5 lat. Sporty halowe i letnie połączono w jedną całość, która otrzymała nazwę Spartakiady 40-lecia⁴⁶.

⁴⁰ SA SZS, Końcowe wyniki z Centralnych Igrzysk Młodzieży Szkolnej – Płock 1978 r.

⁴¹ Informacja zdobyta dzięki rozmowie z sekretarzem SZS Zdzisławem Reguckim.

⁴² Zob. J. Gaj, *Wychowanie fizyczne...*, s. 97.

⁴³ L. Nowak, *Współzawodnictwo w sporcie młodzieżowym* [w:] J. Gaj, B. Woltmann, *Sport w województwie gorzowskim*, Gorzów Wlkp. 1993, s. 74.

⁴⁴ Tamże, s. 77.

⁴⁵ Zob. J. Strzałkowski, *Łódzki Klub Sportowy 1908–1983*, Łódź 1983, s. 203.

⁴⁶ Zob. L. Nowak, *Współzawodnictwo...*, s. 83.

W 1986 r. powrócono do organizacji Ogólnopolskich Igrzysk Młodzieży Szkolnej (OIMS). Eliminacje tych rozgrywek przeprowadzano kolejno na poziomie gmin, powiatów, województw i makroregionów – których mistrzowie kwalifikowali się do zawodów centralnych rozgrywanych w Łodzi. Ograniczenie w postaci zakazu występów dla uczestników spartakiad sprawiło, że w igrzyskach brała udział młodzież niezrzeszona w klubach. Z nowego regulaminu OIMS wynikały następujące cele: upowszechnianie sportu wśród ogółu dzieci i młodzieży szkolnej, aktywizacja i ocena pracy szkół i szkolnych klubów sportowych na rzecz wszechstronnego rozwoju fizycznego dzieci i młodzieży, zwiększenie zainteresowania rozwojem powszechnego sportu w szkole ze strony władz oświatowych, dyrekcji szkół i rodziców, ocena szkół, SKS i klubów pozaszkolnych w zakresie pracy z młodzieżą uzdolnioną sportowo⁴⁷.

Podobne założenia wprowadzano na kolejnych OIMS odbywających się w 1987 r. w Częstochowie, w 1988 r. we Wrocławiu i w 1989 r. w Płocku. Igrzyska w latach 1986–1989 uznane zostały za powszechny system selekcji i wstępnego szkolenia zaplecza sportu wyczynowego, natomiast rolę szerzenia kultury fizycznej w szerokim wymiarze nadano Szkolnym Igrzyskom Sportowym (SIS) organizowanym jako zawody o tytuł najbardziej usportowionej klasy w szkole, gminie czy województwie. Przykładem dobrej organizacji SIS-u była Gorzowska Spartakiada Młodzieży działająca regularnie w latach 1976–1990⁴⁸.

BIBLIOGRAFIA

A. Źródła

I. Źródła archiwalne

Składnica Akt Szkolnego Związku Sportowego w Warszawie
Komunikaty Ogólnopolskich Letnich Igrzysk Młodzieży Szkolnej.
Programy przygotowań do imprez głównych.
Sprawozdania z działalności SZS.

Prasa i czasopisma

„Dziennik Polski” 1945–1983.
„Koszykówka, piłka ręczna, siatkówka” 1956–1957.
„Kultura Fizyczna” 1972.
„Przegląd Sportowy” Warszawa 1945–1989.
„Sport Wyczynowy” 1970–1988.
„Wychowanie Fizyczne i Higiena Szkolna” 1969–1970.

⁴⁷ Tamże, s. 43.

⁴⁸ Tamże.

B. Literatura

- Brzezicki A, Miller A. (red), *Kartki z Historii Kultury Fizycznej i Turystyki 1945–1964*, Warszawa 1964.
- Drygas W.A., Młoczyński P., *75 lat Piłki Ręcznej w Polsce*, Warszawa 1993.
- Gaj J., Woltmann B., *Sport w województwie gorzowskim 1975–1990*, Gorzów Wlkp. 1993.
- Gaj J., *Wychowanie fizyczne i sport w Polsce Ludowej*. Warszawa–Poznań 1987.
- Gaj J., Woltmann B. (red.), *Zarys Historii Sportu w Polsce 1867–1997*, Gorzów Wlkp. 1999.
- Jarecki S., *Rozwój piłki ręcznej na Śląsku 1925–1960*, Katowice 1972.
- Jarecki S., *Rozwój piłki ręcznej na Śląsku 1960–1970*, Katowice 1973.
- Księga Sportu Polskiego*, Sport i Turystyka, Warszawa 1975.
- Mecner K., *85 lat siatkówki na Śląsku*, Katowice 2012.
- Mecner K., *80 lat polskiej siatkówki. Od przebijanki do ligi światowej*, Olsztyn 2002.
- Strzałkowski J., *Łódzki Klub Sportowy 1908–1983*, Łódź 1983.
- Szymański L., *Kultura fizyczna i turystyka w polityce Polski Ludowej 1944–1989*, Wrocław 2004.
- Wryk R., *Akademicki Związek Sportowy 1908–1983*, Poznań 1985.

Abstract

Sports games of women in the primary school and secondary school in Poland in 1945–1989 years

In first years after the Nazi occupation the physical education and sport in the Polish education were undervalued mainly because of the poor infrastructure destroyed during the warfare. Starting from 1948r., when the physical education by law was connected with the teaching process of schools, sport of children and teenagers gained the more and more great rank. They competed as part of School Sports Circles (SKS) and of Extra-mural sports clubs (MKS) and a basketball, a handball and a volleyball were the most popular sports games planted by women. They came into existence in 1957 The School Sports Connection standardized the system of youth gameses on individual territorial rungs.

Exchanged sports games of women were in schedules of parties about the domestic reach – the All-Polish Olympics of secondary school children (in years 1963–1989) and of All-Polish inter-school competition (1969–1989). The popularity of games of sports women in the education in the discussed period grew what manifested itself with good performances MKS of youth Polish sports connections having sections of the basketball, the handball and the volleyball in gameses.

Keywords: school sport, youth gameses, basketball, handball, volleyball